

VIII. ULUSLARARASI TÜRK SANATI, TARİHİ ve FOLKLORU KONGRESİ/SANAT ETKİNLİKLERİ

Ege Üniversitesi
Güzel Sanatlar,
Tasarım ve
Mimarlık
Fakültesi

Konya
Büyükşehir
Belediye
Başkanlığı

Selçuk Üniversitesi
Türk El Sanatları Arş.
ve Uyg. Merkezi

VIII. ULUSLARARASI
TÜRK SANATI, TARİHİ
ve FOLKLORU
KONGRESİ/SANAT
ETKİNLİKLERİ

VIII. INTERNATIONAL
TURKIC ART, HISTORY AND FOLKLORE
CONGRESS / ART ACTIVITIES

Editörler:

Osman KUNDURACI-Ahmet AYTAÇ

04-06 Mayıs (May) 2017-Konya

Tüm hakları saklıdır.

Copyright sahibinin izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının, elektronik, mekanik ya da fotokopi ile basımı, yayımı, çoğaltılması ve dağıtımı yapılamaz.

Sayfa Tasarımı

Ahmet AYTAÇ

Kapak Tasarımı

Ahmet AYTAÇ

Dizgi ve Baskı

Anka Basım Yayın Ltd. Şti.

Basım Tarihi:

25.12.2017

ISBN:

978-975-448-223-2

- Kitapta Yer alan metinler, fotoğraf, resim, şekil ve çizimler, alıntı ile kaynakça sorumlulukları yazarlarına aittir.

**ANADOLU MEDENİYETLERİ DÜŞÜNCE MİRASINDAN İSLAM DÜŞÜNCE
SİSTEMİNE TÜRK-İSLAM SANAT FELSEFESİ**

**(THE PHILOSOPHY OF TURKISH-ISLAMIC ART ON THE SYSTEM OF ISLAMIC
THOUGHT FROM THE PERSPECTIVE OF ANATOLIAN CIVILIZATIONS)**

Mutluhan TAŞ*

ABSTRACT

Anatolia has become the cradle for the growth of dozens of civilizations in thousands of years. Hundreds of battles as many as peace, They have laughed at millions wedding cried as many of their death, listened to thousands of God's religions, watched the wars they had made themselves, and saved them in their memory. The Homeland, which has nurtured the monotheistic religions in its bosom, has grown up with man, and introduced other people to other lands.

There are memorandums and events, discussion and quarrels in Anatolia. There is a beautiful concept that has been said for thousands of years and changing over the time. It has bad, ugly, good, useful, sublime concepts. Civilizations have their own rhetoric, their own rhetoric, their own language, their own rhetoric.

In Anatolia, this civilization lived with history, literature, architecture, art, myth and thousands of folkloric heritage.

Anatolia met with Islam in 1000 years. Anatolia took monotheistic religion and they have been together since now. The whole memory of the past is the present and heritage of Anatolia to Islam.

This study seeks Anatolian thought heritage of thousands of years and its unique heritage in Islamic thought. However, the aim is not to prove these donnee, but to reveal the sources of Turkish-Islamic art thought.

GİRİŞ

İslâm Felsefesi

Başlıkta görüldüğü üzere Türk-İslam Sanat felsefesi; iki ismin birleşmesinden oluşan bir düşünce sisteminin ana başlığı niteliğindedir. Araştırmanın konusunun içerisinde İslâm olması sebebiyle Türk-İslam Sanat felsefesine ait kavramları açıklamadan önce onu oluşturan ana etkenlerden biri olan İslam felsefesini tanımlamak faydalı olacaktır. Bu sebeple "İslam felsefesi" kavramı mümkün olduğunca doğru açıklanmalıdır.

Aşağıda örneklerle de gösterileceği üzere İslam felsefesi teriminde kullanılan "İslam" kelimesi, bir dinin özel bir adı anlamında değildir. Burada kelime dinî değil, bu dine bağlı bulunan insanları; Müslüman Türkleri ifade etmektedir. Buna ilave olarak da Müslüman Türklerin, İslam dinine bağlı kalarak veya ondan ilham alarak meydana getirdikleri medeniyeti ifade eder. Başka bir deyişle; İslam Felsefesi her şeyden önce Kur'an ifadesi ile "Ehl-ul Kitâb" (Kitap ehli) diye belirlenmiş bir dinî topluluğa mensup düşünürlerin eseri olarak kendini göstermektedir (Hatemi, 2001:21). Bu hâliyle de terim; "Müslümanların felsefesi" veya " Müslüman medeniyetinin felsefesi" manalarına gelir. Tıpkı; İslâm Tarihi, İslam Mimarisi, İslam Medeniyeti... ifadeleri gibi.

Yukarıda belirtilen açıklamaların ışığında, "İslam Felsefesi" teriminin, din olarak İslâm'ın değil, dinsel inanış olarak İslâmı seçmiş bireylerin bu medeniyet içinde oluşturdukları eserleri ifade etmesi amacıyla kullanıldığı düşünülmelidir.

İslâm' da Felsefi Düşüncenin Kaynakları

* Doç. Dr., S. Ü. GSF., Konya

VIII. ULUSLARARASI TÜRK SANATI, TARİHİ ve FOLKLORU KONGRESİ/SANAT ETKİNLİKLERİ

İslamiyet, Musevilik ve Hıristiyanlık gibi, Ehl-i Kitab bir din olduğundan, İslâm Felsefesi de, bu dinî topluluğa mensup düşünürlerin eseri olarak kendini göstermektedir (Eliade, 2003,cIII:138). Bütün kitap ehli dinî toplulukların, ortak sorununun da burada başladığı ifade edilebilir. Bu sorun kendilerine, bu dünyadaki hayatları ile ilgili kurallar ve düzenlemeler getirirken ahiret âlemleri içinde rehberlik eden birer Kutsal Kitabın gelmiş olmasıdır. İnanan insanların asli görevi, kendisinin iman ettiği Kutsal Kitabın gerçek anlamını kavrayıp idrak etmek ve buna göre de hayatını idame ettirmektir. Ne var ki anlama tarzı, anlayıp kavrayanın yaratılış (fıtrat) biçimi ile şartlanmıştır. (Anlama tarzı insandan insana farklılıklar göstereceğinden etkilenmelerde farklı olabilecektir). Bu bağlamda, felsefenin doğuş sebepleri üzerine eğilmek, İslam Felsefesinin doğuş sebepleri ile birlikte onun fikri köklerini de ortaya koymaya yeterli gelebilir.(Taş,2010:18).

Felsefi düşünce nereden doğmuştur sorusu, ayrı kişilerce birçok yönden ele alınmış ve incelenmiştir. Bu sorulara bazıları "saf merak ve tecessüs", bazıları "ölüm korkusu", bazıları "ebediyet duygusu"... gibi cevaplar vermişlerdir. Her insanın farklı şeylerle ilgilenmesi ve bu hâlin farklı cevaplar olarak dışarıya yansımaları doğaldır. Bu farklılık aslında her insanın ortak noktası olan yaratılışın temel unsuru ortaya koymaktadır ki o da; İnsanın bir eksikliği, bir kaybının olması ve bizatihi kendisinin de bunun farkında oluşudur. O, işte bu eksikliği bizzat kendisi gidermeye çalışır, yönü ne olursa olsun, felsefe, insan yaratılışından kaynaklanmaktadır (Olguner, 2001:116). Bu yaratılıştan dolayıdır ki insanın bütün anlamda içsel hayatı, iç tutum ve durumu da anlama tarzından etkilenerek oluşabilir. Yaşanmış durum aslında bir yorumlama durumudur (Situation herméneutique) (Hatemi, 2001:23). Başka bir deyişle inanan için gerçek anlamı keşfettiği durum, aynı anda ona gerçek varoluşu da verir. Anlam göz önünde tutularak söylenen gerçeklik; anlam gerçeği ve varlığın gerçeği, bu gerçek olan doğruluk ve doğru olan gerçeklik; felsefe terimlerinin anahtar terimlerinden biri olan "hakikat" kelimesindeki ifadesinden ibarettir (Kam ve Ayni, 1992:78).

Olguner' e (2001:116) göre insanların istek ve eğilimlerinin şiddeti, onları harekete geçiren psikolojik motivasyona bağlı sebeplerdir. İşte felsefi arzuyu doğuran bu sebeplere "felsefeyi doğuran sebepler" denir ve ilki yaratılış-fıtrat'tır. Yaratılışı harekete geçiren sebeplerin başında cemiyet gelmektedir. Buna da "içtimai-sosyal" sebepler denir. Ayrıca, belli bir kültür ve bilgi birikiminin de felsefi düşüncenin doğmasına sebep olduğu söylenebilir.

Yukarıda belirtilen sebeplerin dışında, ortaya çıkan fikir ve sistemin temelini İslam dini teşkil etmektedir (Taş,2010:19).

Ancak, İslam dünyasında ortaya çıkan fikir sistemlerinin kuruluşlarında; İslam öncesi Arap düşüncesinin, İslam öncesi Fars ve Türk düşüncesinin, ayrıca, Hint düşüncesinden ilk ve ortaçağ Batı düşüncesine kadar çok çeşitli kaynakların tesirlerinin olduğu da söylenebilir.

Türk- İslam Sanat Felsefesi deyince bilinmesi gereken en önemli unsur hiç şüphesiz İslâm tasavvufu dur. Zira; Anadolu topraklarında İslâm sonrası sanat ve buna bağlı olarak gelişen sanat felsefesi İslâm inancı ve yaşayışı etrafında şekillenmiştir. Bu gelişimin merkezleri ise Anadolu'nun İslamlaşma ve Türkleşme sürecini oluşturan dergâhlar ve medreselerdir.

Anadolu'da Hâkim Olan Tasavvufi Düşünce ve Akımlarının Oluşumuna Etki Eden Ekoller- Okullar.

Tasavvufun kaynağı ile ilgili olarak benimsenen tez ne olursa olsun ehl-i sünnet ve şia olmak zorundadır diyen Corbin, (Akt: Aslan, 2000: 68) günümüzde Sünnilik ve Şiilik her ne kadar ayrı gibi görünse de, İslâm tasavvufunun, kemâlâtını bu iki görüşe borçlu olduğunu iddia etmiştir (Hatemi, 2001:80). İlerleyen bölümlerde de isimleri zikredilen birbirine çağdaş birçok sünni ve şii mütefekkir ve mutasavvıfın, felsefi

VIII. ULUSLARARASI TÜRK SANATI, TARİHİ ve FOLKLORU KONGRESİ/SANAT ETKİNLİKLERİ

görüşleri, genel anlamda tasavvuf felsefesinin temel taşlarını oluşturmuştur denilebilir. Bu sebeple, XIII. yüzyıl ve öncesinin tasavvuf hareketleri ile bu hareketlerin birbirleriyle olan ilişkileri ve etkileşimlerini de belirtmek faydalı olabilir.

Hiç şüphesiz İslâm tasavvuf tarihinin ve gelişim sürecinin en önemli köşe taşlarından birisi Hallac-ı Mansur'dur h.244 (m.858) denilebilir. Çünkü onun düşünceleri, tüm İslam coğrafyasında olduğu gibi Anadolu'nun da tasavvufi yaşamına doğrudan ve dolaylı olarak etkide bulunmuştur.

Öztürk, (2007:9) eserinde Hallac'tan şöyle bahsetmektedir; "İnsanlık tarihinin iman, aşk ve onur burçlarından biri olan Mansur oğlu Hüseyin el-Hallâc, kendisinden sonraki İslâm düşüncesinin tüm ekollerine etki etmiş bir düşünce şehidi olarak gönüllerde taht kurmuştur. Onun, onurlu mücadelelerle dolu hayatı gün geçtikçe örneklemekte ve kozmik benlikle bağ kurmak isteyenler için vazgeçilmez bir model halinde her gün biraz daha önem kazanmaktadır." (Taş,2010:24).

Anadolu'daki tasavvuf hareketlerini incelemeyen önce genel itibariyle İslam mutasavvıflarını sistem ve usullerine göre sınıflandırmak, hem onları daha iyi tanımaya hem de herhangi bir karışıklığa mahal vermeden araştırmanın alanının korunmasına yardımcı olabilir.

İslam mistiklerini istidlal yollarının farklılığından dolayı üç grupta sınıflandırmak mümkündür:

1. Tartışmacı Yol (Tarik-i cedeliye ya da diyalektik metot): bu metot kalamcılara aittir.

Absürt ile ispat, iddia, sözle karşılıklı mücadele, aşikâr ispat, tahkikat yani derinlemesine araştırma gibi araçlar kullanmışlardır.

2. Resmi Delillere Dayanan İspat Yolu (Tarik-i Burhaniye ya da Skolastik Metot): Bu metodu Hanefi İslam hukukçuları ve Yunan felsefesini takip eden skolastikler kullanmıştır.

İslam skolastiğinin araştırılması ve incelemesi için onu oluşturan iki büyük mektebin bilinmesi gerekmektedir. Bu mekteplerden **Şark (doğu) mektebi** X-XI. yüzyıllar arasında olurken **Garp (batı) mektebi** XI-XII. yüzyıllar arasında etkili olmuştur.

İslam skolastiğini inşa eden en önemli mütefekkirler yukarıda da adı geçen birinci mektepte yetişmiş ve ancak, onların oluşturdukları esaslar üzerine Endülüs'te bulunan ikinci mektep, gelişme ve ilerlemesini sağlayabilmiştir (Ülken, 2004:103).

X-XI. yüzyıllarda doğu mektebinde sayılacak düşünürlerin en önemlilerinden bazıları, Farâbi, İbn-i Rüşd, İbn-i Sina, Şahabeddin Sühreverdi, Nasireddin Tusî ve Gazali gibi mütefekkir ve mutasavvıflardır denilebilir.

Sühreverdi felsefesi hareket noktası olarak 'mükâşefe' yi (Allah'ın zat ve sıfatlarına vakıf olma) Hakk'a erişme noktası olarak da 'ilahi nur' u esas almıştır. Bir İshrakî mütefekkir olan Sühreverdi'nin, mükâşefeyi çok geniş bir manada anlaması; onu yalnızca bir bilgi derecesinden ibaret değil, eşya üzerine etki ve tasavvufu temin eden bir kudret olarak görmesi, Mağrip mektebinin kurucusu İbn-i Arabî'nin, Vahdet-i Vücut felsefesine zemin hazırlaması açısından önemli sayılabilir (Yakıt, 2002:174).

3. Hitâbî Yol(Tarik-i Hitabiye ya da parabolik metot): Bu metot sufilere aittir. Gazali tarafından kabul edilse de İbn-i Rüşd tarafından reddedilmiştir. Nispet, zevk, ibret, istisna ve şehadet gibi araçlar kullanmışlardır (Ülken, 2004:212).

İslam düşünürleri arasında her ne kadar yukarıda sayılan metot farklılıkları görünüyor olsa da bazı mutasavvıflar, birkaç usulü birleştirmişler ya da beraber kullanmışlardır. Mesela; "Gazali, burhan usulüyle başladığı halde hitabi usulle bitirirken Muhyiddin-i Arabî, cedeli ve hitabi usulleri eş zamanlı bazen de ardışık olarak kullanmıştır. Mevlana ise ilk iki usulü tamamıyla terk ederek sadece hitabi usulü kullanmıştır" (Ülken, 2004:212).

VIII. ULUSLARARASI TÜRK SANATI, TARİHİ ve FOLKLORU KONGRESİ/SANAT ETKİNLİKLERİ

İslâm mutasavvıflarını, usul farklılıkları yönünden de üç başlık altında toplamak mümkün olabilir:

a-) Vahdet-i Vücut olarak bilinen düşünce sistemi ve Muhyiddin ibn- i Arabî.

b-) İman ve ilimi birbirinden ayırarak imanı, pratik aklın esası olarak alan tasavvufi bir ahlak sistemi ve Gazalî.

c-) Var olan her şeyde birliğin yansımaları ve ilahi aşkınlığı gören ve tasavvufu yüksek bir estetik hareketi haline getiren düşünce sistemi ve Mevlâna Celâleddin Rumî ile Gülşen-i Râz isimli eserin müellifi Mahmud Şebüsterî (Ülken, 2004:213).

SONUÇ

Anadolu en bilinen tarihi kaynaklara göre Malazgirt savaşının sonrasında kapılarını Türklere açmıştır. Ancak günümüzde birçok Tarihçinin farklı yorumlarını da okumak mümkündür. Günümüzde birçok bilim insanı Anadolu'nun 1071 den çok daha önceki dönemlerden buyana Türk kavimlerinin vatanı olduğunu söylemektedir.

Anadolu, yaşam toprakları olmasından günümüze kadar birçok medeniyet ve Kavime vatan olmuştur. Bu varoluş içerisinde medeniyetlerin yaşam ve inanışlarının da en canlı şahidi yine Anadolu'dur.

Türklerin Anadolu'ya gelişi ve İslâm dinini toplu olarak kabullenişleri ile beraber büyük bir çoğunluğa ulaşmış inanış ve yaşayış sistemi de beraberinde gelmiştir.

İslâm dinine inanan çoğunluğu Türk mutasavvıf ve mütefekkir, Din ile gelişmeyen tüm örf, adet, gelenek ve düşünce sistemini de genel çatı içerisine dâhil ederek Türk-İslam Felsefesi ni ve buna bağlı olarak ta Sanat felsefesini oluşturmuştur.

KAYNAKÇA

CORBIN, Henry(2000). *İslâm Felsefesi Tarihi. C.II* (Çeviren:Ahmet Arslan). İstanbul: İletişim Yayınları.

CORBIN, Henry(2001). *İslâm Felsefesi Tarihi. C.I* (Çeviren: Hüseyin Hatemî). İstanbul: İletişim Yayınları.

ELIADE, Mircea(2003). *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi. C.III.*(Çeviren: Ali Berktaş).İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

KAM, Ferid ve M.Ali AYNÎ(1992). *İbn Arabî'de Varlık Düşüncesi*. İstanbul: İnsan Yayınları.

ÖZTÜRK, Yaşar Nuri (2007). *Hallâc-ı Mansûr ve Eseri*. İstanbul: Yeni Boyut.

OLGUNER, Fahrettin (2001). *Türk- İslam Düşüncesi Üzerine*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

TAŞ, Mutluhan (2010). *XIII. Yüzyılda Anadolu'da Yaşanan Tasavvuf Hareketlerinin 1980 Sonrası Çağdaş Türk Resim Sanatına Yansımaları*. Yayımlanmamış Doktora Tezi.

ÜLKEN, H. Ziya(2004). *Türk Tefekkürü Tarihi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

YAKIT, İsmail(2002). *Türk- İslâm Düşüncesi Üzerine Araştırmalar*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.